

Zastavení nad hrubínovskými edicemi (dopisy a básně)

IVA MÁLKOVÁ, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava

MÁLKOVÁ, I.: Pondering Over Hrubín's Editions (Letters And Poems)
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 59, 2012, No 5, p. 438 – 442.

The article reflects the experience of preparing the edition of poetry (F. Hrubín *Básně /Poems/*, Host 2010) and the edition of letters (*Adresát František Hrubín. Dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty /The Addressee František Hrubín. The Letters Of F. Hrubín, J. Seifert, J. Strnadel, E. Frynta/*, Host 2010), which are based on the published Hrubín's poetry as well as Hrubín's heritage (it is deposited in Literary archive of The Museum of Czech Literature in Prague). The article deals with applying the traditional editorial techniques (R. Havel, B. Štorek, M. Červenka) while producing both of the book editions. It ponders over the choice of the texts published again (the collections of poems), for the first time (the letters), over the collation of the published versions to date, over the analytical record of the variants, over the interpretation of the discovered, traditionally held „mistakes“. In terms of the critical approach to the main edition preparation it presents disputable viewpoints, stimuli for assessment. It thinks over the editors' numerous attempts of „the definite version“ of the collection *Hiroshima* and their notes in Comments (in the parts *Proměny knižních vydání /Metamorphoses of the book editions/* and *Časopisecké verze básní /Magazine-published poem versions/*). The article considers the questions whether the preserved letters should be published completely or selectively, how one-way versus two-way correspondence can be justified, whether the drafts and copies should be included when the letter originals are not available.

In conclusion the article outlines possibilities of the editorial approach when recording intermedial relations in F. Hrubín's work (book or film presentations of *Zlatá reneta /Golden Queen/* and the process of making the work of art in its manuscript variants).

Key words: poetry edition, letter edition, F. Hrubín, text analysis, Czech literature of the 20th century

V několika bodech chci sdělit své zkušenosti ediční a s tím související zkušenosti textologické. Zatím nevím jednoznačně, zda je výhodou, či nevýhodou, že institucionálním vzděláváním nepatřím k žádné textologické, editorské škole. Prostor edic a textologie mi otvíralo postupně samostudium, tak jak jsem poznávala edice M. Červenky, J. Opelíka, J. Brabce, M. Trávníčka, V. Bínara, komentáře k nim, stati nad smyslem a povahou takto vydávaných a čtenářům zprostředkovaných děl. Vzácná příležitost mne potkala při přípravě edice básní Viléma Závady, kdy jsem s M. Červenkou, vědeckým redaktorem tohoto svazku České knihovny, mohla diskutovat nad podobou a smyslem přípravy a kdy náš případný dvojí pohled nad hláskovou podobou slov, nad interpunkcí

posuzoval Vladimír Justl. Jejich poznámky, argumentace vedle mých výkladů jsou pro mne jedinečnou školou porozumění textu konkrétního autora, jedinečné poetice v souvislosti s dobou realizace sbírky. Toto (dnes už historické a skolem obou vzácných „učitelů“ neobnovitelné) intenzivní pracovní setkání vytvořilo několik východisek pro mou další práci při přípravě textu pro zveřejnění, pro jeho výklad. Textologie nestojí samostatně a odtrženě od funkce, pro kterou je daný text připravován. Pro budoucí publikování textu již dříve autorem vytvořeného je nezbytné mít literárně-historické znalosti, vědět mnohé o teorii (v našem případě) básnického textu. Je potřeba promyslet, pro jakého čtenáře/příjemce jsou básně/sbírka/dílo připravovány, do jakého literárního/kulturního kontextu bude nově vydaný soubor vstupovat. Je ideální, když je možné problematická místa, komplikované přepisy a publikování variant s někým zasvěceně konzultovat, vést disputace nad spornými otázkami a připravovat si tak argumenty pro svá textologická a editorická rozhodnutí, pro výklad daného hlediska v komentáři.

Textologická příprava je tedy komplementární a zároveň výchozí pro novou prezentaci díla. Ozřejmuje ontologický status díla původně prezentovaného (existujícího), jeho fungování v historii literatury, v tvůrčí biografii jedince. Poznání, popsání a vyložení textologických poznatků napomáhá porozumění autorské poetice.

Příprava edice v České knižnici – František Hrubín *Básně* souvisela se stým výročním narozením básníka. Nejednalo se o znovuzveřejnění básnického díla pro dospělého čtenáře a překladů v komplexnosti tak, jak to udělalo *Básnické dílo*, které vycházelo v ediční přípravě Jiřího Brabce v letech 1967 – 1970 a s dodatkem poslední části M. Pohorského v roce 1977. Byl to postupně s vědeckou radou České knižnice diskutovaný výběr jedenácti básnických sbírek Františka Hrubína, s reprezentativním zastoupením všech tvůrčích období a autorských výrazů. Problémem zůstává, že nebyla zahrnuta básnická tvorba F. Hrubína pro děti, tvorba překladatelská a prozaická. Praktický postup při přípravě edice byl tradiční – nejprve probíhala kolace všech vydání zvolených básnických sbírek. Například v případě *Romance pro křídlovku* to bylo 15 vydání, která však můžeme vnímat pouze jako znění, protože mezi nimi byly jen nepatrné rozdíly umístění veršů na jednotlivé stránky (jak se měnil formát vydávání romance).

Nejkomplikovanější bylo srovnání jednotlivých vydání *Hirošimy*, kterou autor dramaticky od prvního k poslednímu vydání za života proměňoval. Tady vyvstala již tradiční metodická a technická otázka – jak zaznamenat jednotlivé varianty? Jak umístit do komentáře, v jakém rozsahu a s jakou mírou podrobností v popisu a výkladu uvádět různosti? Přitom právě tento záznam považujeme za podstatný, protože víme, že se jednalo o změny autorské a vědomé, které v okamžiku provedení byly vnímány jako pozitivní, ale následně byly samotným Františkem Hrubínem zpochybňovány a z dnešního pohledu je vnímám jako změny negativní, ale jedinečné pro poznání tvůrčí osobnosti básníka, určující pro přemýšlení o literární atmosféře, o historických podmínkách pro původní tvorbu.

Budme alespoň pro jednu jedenáctinu edice konkrétní. Básnická sbírka *Hirošima* vyšla v 1. vydání v roce 1948 a bylo to jediné samostatné vydání skladby. Naše čtení a srovnávání jednotlivých knižních vydání *Hirošimy* ukázalo, že je chybné tradiční uvádění, že se 2. vydání realizovalo v roce 1960, ve sbírce *Oblohy*. Hrubín totiž zařadil *Hi-*

rošimu do svého autorského výboru z roku 1956. Již tam byla báseň podrobena zásadní revizi a přestože Hrubín za definitivní znění, v případě stejnojmenné skladby, považoval původně to v *Oblohách*, je *Hirošima* z roku 1956 výraznou variantou. Ve jmenovaném výboru *Verše 1932 – 1948* nese *Hirošima* název, který si vypůjčila z původního podtitulu, *Báseň ze staré země*. Třetí redakci pak čteme ve třetím vydání, v *Oblohách*. Sbirku otevírala ediční poznámka Františka Hrubína: „Sbirka je konečným zněním a uspořádáním veršů z období mezi podzimem r. 1945 a jarem r. 1948. Organicky je spíná Proměna z let 1952 – 1956.“¹ S názvem *Hirošima* se v Hrubínově tvorbě znovu setkáváme v roce 1964. Sbirka, s *Hirošimou* ve čtvrtém vydání, vyšla se zavádějící informací, že se jedná o 2. vydání. Básník v *Autorově poznámce* uvádí novou a pro editora podnětnou informaci, že „*Hirošima* je rozšířený soubor básní, které vyšly pod titulem *Oblohy*. (...) *Ať mi odpustí čtenář, že se znění básní liší od znění ve sbírce Oblohy. Když jsem knížku s názvem Oblohy pořádal, podlehl jsem pokušení, jemuž se autor nevyhne, vrátí-li se po deseti či patnácti letech ke staré práci: pokušení vylepšovat verše, sloky, či celé básně. Neuvedomí si v tu chvíli, že tím ruší atmosféru, v níž báseň vznikla a v níž jedině může přirozeně žít, dýchat*“.² Podoba *Hirošimy* v tomto vydání má však složitější vztah k oběma dřívějším vydáním. IV. svazek *Básnického díla* Františka Hrubína vyšel pod názvem *Nesmírný krásný život* a obsahoval také *Hirošimu*. Prezentované 5. vydání *Hirošimy* se vrací k vydání prvnímu, ale ve *Variacích* otiskuje i podobu skladby, jak ji můžeme číst v *Oblohách*, ale částečně také ve *Verších 1932 – 1948*, a v *Hirošimě* z roku 1964. Jiří Brabec, protože povaha souborného vydání to z našeho zpětného pohledu nedovolovala jinak, otiskl celá znění různých variant. My jsme se v České knižnici vrátili k vydání prvnímu a všechny pohyby a proměny textu jsme rozsáhle umístili do komentáře, do oddílu „Proměny knižních vydání“. Další vrstvu u shodných, ale i jiných částí *Hirošimy* jsme zase našli mezi časopiseckými otisky, ty byly znovu opsány a komentovány v oddíle „Časopisecké verze básní“. Z hlediska edice je to krok systematický, citící metodickou čitelnost, usnadňující čtenáři orientaci v komentáři, ve změnách, které souvisí s časem. Přesné datování všech variant umožňuje vnímat literárně-historické kontexty. Jak je tomu však s děním v textu? Snažili jsme se vykročit při záznamu variant³ z tradice, neregistrovat pouze rozdílná místa, ale citovat co nejrozsáhlejší pasáže, v nichž ke změně došlo, a tím znázornit, jak se rozkmitalo významové dění minimálně v nejbližším textovém okolí, naznačit, že došlo k zásahu do rytmické, melodické, veršové, strofické, kompoziční a významové vrstvy celého rozsáhlého textu/celé sbírky. Otázkou a podnětem pro další zůstává, jakými prostředky protnout textologický pohyb, sémiotický posun, eventuálně vstup jinakosti do poetiky, průnik/zánik básnického prostředku, jak v úplnosti a souborně zachytit proces u všech jmenovaných jevů. Jak percipovat motivickou a tematologickou koherenci a kohezi, jak k tomu vztahovat proměnu, ale paradoxně i tendenčnost receptce variantního díla?

¹ HRUBÍN, František: *Oblohy*. Praha : Československý spisovatel, 1960, s. 7.

² HRUBÍN, František: *Hirošima*. Praha : Československý spisovatel, 1964, s. 137.

³ Ve studii, kterou věnovali Kosák a Flaišman záznamům variant, nazývají takový způsob „typem lemmatizovaným“ ve shodě s termínem, jak jej užívá Elizabeth Höpker-Herbergová. Srov. KOSÁK, Michal – FLAIŠMAN, Jiří: Poznámky k možnostem záznamu variant. In: *Česká literatura*, roč. 56, 2008, č. 3, s. 407.

V novém vydání jedenácti Hrubínových sbírek, které původně vycházely v letech 1933 – 1970, byly provedeny jenom minimální úpravy, aby došlo k souladu se současnou pravopisnou normou. V souvislosti s hláskovou instrumentací básní bylo potřeba promyšleně přistoupit k záměně s/se na z/ze u genitivních předložek a předpon s-, z-, vz-. Ve vztahu k rytmu a melodii básní nebylo možné také mechanicky přistoupit k překlopení předložkových spojení k příslovečným spežkám. Jenom výjimečně se musela řešit emendace (chyba autora, přehlédnutí redaktora, chyba sazeče), po prvním vydání větší nou vyřešena, když ne v druhém, tak v dalším vydání.

Kritickou částí přípravy edice, tentokrát již bez šance, aby v diskusi zaznívaly zkušené hlasy Miroslava Červenky a Vladimíra Justla, se stala interpunkce. Jsem stále přesvědčena, byť jsem musela v písemné disputaci s předsedou vědecké rady České knihovny prof. Jiřím Holým a pod tlakem redaktorky edice dr. Zdeňky Novákové, v několika případech ustoupit. Musela jsem ustoupit, protože mi v dané chvíli kromě argumentu, že básník se má cítit, ostatní došly, a ten akceptován nebyl. Jsem přesvědčena, že v básnickém textu není gramatická správnost v psaní čárek žádným argumentem (byť je opřena o pravdivou informaci, že Hrubín byl mizerným studentem a interpunkci se nikdy nenaučil dobře). Čárka, tečka, dvojtečka, středník má ve verši, v básni nejen rytmickou, ale také významotvornou roli a může také naplňovat roli kompoziční. Sledování čárek, jaké je jejich psaní v rukopise, v jaké podobě je poznáváme v časopiseckých a novinových otiscích, jak se jejich psaní proměňuje od vydání k vydání, bylo u Hrubína velmi podstatné. Některé z dochovaných dopisů naznačují, že v denním tisku často mohl do znění básně vstupovat sazeč, pro kterého bylo sázení verzů asi výjimečné, při přípravě sbírek pak redaktor, přesto pro mne zůstává trvalá absence čárek ve všech textových pramenech rozhodující a neměla být doplňována.

Pro edici poezie je samozřejmě velmi podstatné vnímání a sledování práce se strofkickou strukturou, s mezerami mezi jednotlivými strofami atd.

Příprava edice dopisů z textologického hlediska nepřináší tolik otázek, tady se ve větší šíři řeší výběr v knize prezentovaných konvolutů z dochované pozůstalosti, jejich úplnost, problematika dopisů přijatých a možnosti představit korespondenci oboustrannou (včetně autorských práv), plně otázkou jsou kontexty biografické a literárně-historické pro vytváření komentářů. Přesto zůstává k promýšlení role a možnost/nemožnost přesné transkripce u autorských rukopisů, zařazení konceptů a opisů, když se nedostává originálů.

Na závěr bych chtěla otevřít další rozměr a aktuální rozšíření „textologické“ práce ve vztahu k dílu Františka Hrubína. Hrubínova tvorba nabízí původní autorská díla v intermedialních vazbách. V tuto chvíli nebereme v potaz jinomediální a jinoautorské adaptace jeho básnické, prozaické, dramatické tvorby. Vezmeme-li v úvahu *Romanci pro křídlovku* – umíme zaznamenat a zprostředkovat v tomto případě definitivní znění textu, ale jakými prostředky zachytit proces proměny sbírky ve filmový scénář a proces přenesení scénáře do filmové podoby. U všeho zůstává nezpochybnitelně autorství F. Hrubína (v posledních fázích násobené podílem Otakara Vávry). Nové otázky přede mne klade (již bez vazby na vydané edice básní a korespondence) zprostředkování geneze Hrubínovy prózy *Zlatá reneta*. Doposud samostatně vydané pouze v prvním vydání a následně v 2. vydání v souboru povídek z šedesátých let. Podle mého názoru *Zlatá reneta* čeká na reedici, či vydání v kritické, či čtenářské edici. Tady máme při znalosti Hrubínova archiv-

ního fondu k dispozici rozsáhlé prvotní poznámky, varianty rukopisů (rukopisné, strojopisné), knižní vydání, a s ním souběžně dokončovaný scénář, varianty scén ve scénáři, filmovou podobu. V jakém médiu tento proces zaznamenat? Jak promění textologii možné využití elektronických médií (je to výzva pro heterogenní/hybridní podobu edice, pro jiný typ komentáře, pro možnost vrstvení časových podob variant, pro proměnu žánru a uměleckého druhu). Pořád nás bude dlouho zajímat konstituování textu, ale také postupná materializace a transformace obraznosti a nikoli metamorfóza, ale v čase a v proměnách média zvrstvené konstituování významu vrcholného díla u tak jedinečné tvůrčí osobnosti, jíž František Hrubín byl, v tak koncentrovaném tvůrčím období, jakým byla šedesátá léta, poslední desetiletí života Františka Hrubína.

Stat' vznikla v rámci grantového projektu *Tvůrčí osobnost Františka Hrubína a proměny kontextů české literatury ve XX. století*. GAČR 405/07/0534. Řešitelka projektu Doc. PaedDr. Iva Málková, Ph.D.

PRAMENY

- MÁLKOVÁ, Iva – ŘEHÁK, Daniel (ed.): *Tvůrčí osobnost Františka Hrubína. Bibliografie*. Host : Brno, 2009.
Adresát František Hrubín. Korespondence Františka Hrubína, Jaroslava Seiferta, Josefa Strnadla, Emanuela Frynty. Editorka a autorka komentáře Iva Málková. Host : Brno, 2010.
HRUBÍN, František: *Básně*. Ediční příprava, komentář a ediční poznámka Iva Málková. Host : Brno, 2010.
HRUBÍN, František: *Oblohy*. Praha : Československý spisovatel, 1960.
HRUBÍN, František: *Hirošima*. Praha : Československý spisovatel, 1964.

LITERATURA

- Editor a text. Úvod do praktické textologie*. Red. R. Havel, B. Štorek. Praha – Litomyšl : Paseka, 2006.
ČERVENKA, Miroslav: *Textologické studie*. Praha : ÚČLAV ČR, 2009.
ČERVENKA, Miroslav: Písmo Rudolfovi Havlovi o jednom způsobu publikace variant. In: *Česká literatura*, roč. 56, 2008, č. 3, s. 400 – 405.
KOSÁK, Michal – FLAIŠMAN, Jiří: Nejisté ediční pole (I). In: *Kritická příloha Revolver revue*, č. 21, 2001, s. 22 – 26.
KOSÁK, Michal – FLAIŠMAN, Jiří: Střet koncepcí. Z výkonů ediční komise 3. In: *Literární noviny*, roč. 13, 2002, č. 5, s. 8, 30.1.
KOSÁK, Michal – FLAIŠMAN, Jiří: Poznámky k možnostem záznamu variant. In: *Česká literatura*, roč. 56, 2008, č. 3, s. 406 – 416.
KOSÁK, Michal – FLAIŠMAN, Jiří: Kritická hybridní edice. In: *Česká literatura*, roč. 57, 2009, č. 2, s. 266 – 275.
ŠPIRIT, Michael: Textologie dnes? In: *Česká literatura*, roč. 57, 2009, č. 2, s. 221 – 231.

Doc. PaedDr. Iva Málková, Ph.D.
Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě
Reální 5
701 03 Ostrava
ČR
e-mail: iva.malkova@osu.cz